

Sagita Mirjam Sunara

KONZERVIRANJE I RESTAURIRANJE BAŠTINE - ISKUSTVA I SMJERNICE

Međunarodno savjetovanje o konzervatorsko-restauratorskoj djelatnosti - ICOR 2006

Restauratorski centar HRZ-a, Ludbreg
18.-21.10.2006.

Četverodnevni skup održan u dvorcu Batthyány u Ludbregu okupio je oko 150 stručnjaka iz zemlje i svijeta koji su raspravljali o statusu konzervatorsko-restauratorske djelatnosti te mogućnostima njezina razvoja i unapređenja. Savjetovanje su organizirali Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, UNESCO-ov ured u Veneciji - BRESCE (*UNESCO Office in Venice - Regional Bureau for Science and Culture in Europe*), Hrvatski restauratorski zavod i Hrvatski nacionalni odbor za ICOMOS (*International Council on Monuments and Sites*).

Cilj skupa bilo je prikazivanje znanstvenih, stručnih, organizacijskih, obrazovnih, pravnih i razvojnih aktivnosti u vezi s neposrednim radom na kulturnim dobrima, koje bi pomogle unapređenju konzervatorsko-restauratorske djelatnosti i ponudile osnovu za razvoj u skladu s europskim načelima i tradicijom. Savjetovanje je bilo podijeljeno u tri tematske cjeline (sekcije), od kojih se svaka obrađivala jednog radnog dana. Teme su bile: organizacija konzervatorsko-restauratorske djelatnosti, obrazovanje i stručno usavršavanje u konzervatorskoj djelatnosti te razvoj i uloga konzervatorsko-restauratorske djelatnosti u kultur-

nom i gospodarskom razvoju. Svaka tematska cjelina otvorena je uvodnim izlaganjem, nakon kojega su slijedila predavanja pozvanih predavača i, na kraju, zajednička rasprava. Trideset i četiri predavača održala su ukupno trideset i pet predavanja, a kako je gotovo trećina sudionika bila iz inozemstva - Njemačke, Austrije, Italije, Francuske, Švicarske, Mađarske, Rumunjske, Ukrajine, Kanade i drugih zemalja - radni jezici Savjetovanja bili su engleski i francuski.

Prvi radni dan otvorio je Ferdinand Meder, ravnatelj Hrvatskog restauratorskog zavoda, istaknuvši kako je prijedlog o sazivanju skupa potekao iz rasprave o mjestu koje ta ustanova zauzima u sustavu zaštite kulturne baštine naše zemlje. Nakon toga je Michael Kühnental, umirovljeni ravnatelj *Bayerische Landesamt für Denkmalpflege*, ustanove koja je 1991. godine uvelike potpomogla obnovu dvorca Batthyány u kojem se Savjetovanje održavalo, govorio o idejama, aktivnostima i organizaciji državnih restauratorskih radionica u Njemačkoj. U zanimljivom i opsežnom izlaganju Kühnental je istaknuo kako je pitanje o potrebi postojanja državnih restauratorskih

radionica u Njemačkoj postalo predmetom političkih rasprava, ali da su te radionice nužne jer je očuvanje kulturne baštine javni interes i obveza države. Rad bavarske ustanove za zaštitu kulturne baštine (*Bayerische Landesamt für Denkmalpflege*) dobro je strukturiran, a radionice koje djeluju pri ustanovi dužne su propisivati mjere zaštite i nadzirati njihovo provođenje. Besplatno daju savjete o izvedbi konzervatorsko-restauratorskih zahvata, postavljaju standarde, publiciraju rezultate svog rada kako bi ih učinili dostupnima javnosti, a budući da nude mogućnost mladim ljudima da uče i rade u radionicama, aktivno su uključene i u sustav osposobljavanja konzervatora-restauratora. Manfred Köller iz austrijskog *Bundesdenkmalamt*a govorio je o različitostima i interakcijama javnih i privatnih konzervatorsko-restauratorskih atelijera u Austriji, stavljajući naglasak na pozitivne primjere privatnog upravljanja kulturnim dobrima (dvorac Schönbrunn i dr.). Švicarac Hans-Christoph von Imhoff govorio je o novim idejama u očuvanju materijalne kulturne baštine u 20. i na početku 21. stoljeća, dajući sažet pregled razvoja konzervatorsko-restauratorske struke. Znanje i praktične vještine prije su se stjecali šegrtovanjem, dok u naprednim zemljama školovanje konzervatora-restauratora danas postaje zakonski obavezno i sustavno organizirano. Predsjednica *ECCO-a* (*European Confederation of Conservator-Restorers' Organizations*) Monica Martelli Castaldi dala je ponešto uopćen pregled aktivnosti i utjecaja te organizacije na profesionalnu praksu. Naglasila je, međutim, kako u ovom trenutku problem nije struka, već očuvanje kulturne baštine. Predstavila je projekt *APEL* (*Acteurs du Patrimoine Européen et Législation*) kojemu je cilj određivanje pravnih i profesionalnih odgovornosti konzervatora-restauratora. Projekt je započeo ana-

liziranjem zakona i drugih pravnih odredbi europskih zemalja vezanih uz ovu djelatnost te proučavanjem njihove praktične provedbe. Rezultati provedenog istraživanja pokazali su da tek rijetke zemlje imaju zakone o zaštiti i da uglavnom postoje katalozi, odnosno popisi kulturnih dobara. Osim toga svaka zemlja sama odlučuje što je baština i kako će s njom postupiti. Castaldi je istaknula kako je baština svake europske zemlje ujedno i baština Europe, pa je njezina zaštita zajednički interes, a standardi, mjere i principi zaštite trebaju biti isti za sve. Tamás Fejérdy iz Mađarske, potpredsjednik *ICOMOS Internationala*, govorio je o odnosima restauriranja i rekonstrukcije naglasivši kako se autentičnost ne postiže nužno očuvanjem izvornog izgleda, već povećavanjem vidljivosti postojećih komponenti, odnosno njihova međuodnosa. José Manuel del Rio Carrasco iz Vatikana govorio je o stavu Crkve prema konzerviranju i restauriranju kulturnih dobara, s naglaskom na sakralnu baštinu, ne dotičući se, međutim, u svom izlaganju implementacije iznesenih teorijsko-filozofskih stavova u praksi. Mykola Ivanovič Orlenko, ravnatelj *Ukrrestauracije* iz Ukrajine, predstavio je kratki dokumentarni film o djelovanju te državne ustanove zadužene za očuvanje kulturne baštine. Organizaciju službe za zaštitu u Francuskoj predstavio je Gerard Goudal, generalni inspektor za arhitekturu i baštinu francuskog Ministarstva kulture i komunikacija. Zakon o zaštiti kulturne baštine u toj zemlji datira iz 1913. godine i još uvijek je aktualan. Služba za zaštitu u Francuskoj nije centralizirana; po jedan odjel s prefektom na čelu nalazi se u svakom glavnom gradu regije. Po Goudalovim riječima, u Francuskoj je vrlo razvijena svijest o tome kako su kulturna dobra neodvojiva od onoga što ih okružuje, pa je Zakon o zaštiti kulturne baštine povezan

sa Zakonom o zaštiti okoliša, a služba za zaštitu kulturne baštine odgovara trima ministarstvima: Ministarstvu kulture, Ministarstvu okoliša i Ministarstvu za urbanizam. Predavanje Srebranke Bogović (Kanada, *In Restauro*) o kanadskom iskustvu suradnje skupina koje se bave baštinom, privatnih osoba, konzervatora i vladinih institucija u zaštiti kulturne baštine izazvalo je dosta polemika jer se Bogović u izlaganju osvrnula samo na rad volontera, ne obrazloživši ulogu mjerodavnoga državnog tijela u provođenju zaštitnih mjera. Kira Petkovska iz Zavoda za zaštitu kulturnih spomenika i muzeja iz Štipa u Makedoniji istaknula je kako se u Makedoniji, zbog ograničenog budžeta mjerodavnoga ministarstva, javlja potreba za pronalaženjem novih izvora financiranja. Ségolène Bergeon Langle, glavna kon-

zervatorica za baštinu (*Conservateur Général du Patrimoine*) u Francuskoj, održala je predavanje o specifičnostima i interdisciplinarnosti petogodišnjeg obrazovanja restauratora na *Institut National du Patrimoine*. Izlaganje je poslužilo i kao uvod u drugi radni dan Savjetovanja, koji je bio posvećen temi obrazovanja.

Drugi dan započeo je izlaganjem Eve Marije Höhle, glavne konzervatorice austrijskog *Bundesdenkmalamt*a o trenutačnoj situaciji u zaštiti spomenika u Austriji, gdje je još uvijek aktualan Zakon o zaštiti spomenika iz 1923. godine, doduše revidiran 2003. Zanimljivo je da se u Austriji država zakonom obvezala obnavljati povijesne spomenike, što je dovelo do klijevanja da išta proglasi spomenikom.

Split, Konzervatorsko-restauratorski radovi na Peristilu Dioklecijanove palače, snimila: S. M. Sunara

Uvodno izlaganje održao je Maurizio Michelucci sa Sveučilišta u Pisi, bivši ravnatelj *Scoula di Alta Formazione, Opificio delle Pietre Dure* u Firenci, predstavivši tri visokoškolske ustanove za obrazovanje restauratora u Italiji. Svi propisi o struci u toj zemlji u posljednje su dvije godine izmijenjeni; tijekom proteklih pedeset godina bilo je moguće baviti se restauracijom već i sa srednjoškolskom diplomom. Danas zakon propisuje obvezu petogodišnjeg sveučilišnog studija nakon čega se stječe naziv konzervator-restaurator. Erwin Emmerling s *Technische Universität* u Münchenu govorio je o obrazovanju u konzervatorsko-restauratorskoj struci u Njemačkoj i upozorio na neke probleme koji su proizašli iz reforme postojećih sveučilišnih studija i usklađivanja s odredbama Bolonjske deklaracije. Trogodišnji studij restauracije omogućuje stjecanje akademskog zvanja za koje je ranije bio potreban četverogodišnji ili petogodišnji studij. Studenti s mnogo manje prakse dobivaju diplomu koja im omogućuje da rade na umjetninama. Osim toga, osobe s diplomom bilo kojeg dodiplomskog studija sada mogu upisati poslijediplomski studij iz konzervacije-restauracije i steći diplomu magistra koja im također omogućava da s minimumom praktičnog iskustva izvode zahtjevne zahvate na umjetninama. Alastair McCapra iz Velike Britanije, izvršni direktor *ICON-a (Institute for Conservation)*, iznio je primjer restauracije broda Cutty Sark, koju su financirali nacionalna lutrija i privatnici. Marc Maire s *Ecole Supérieure d'Art d'Avignon* govorio je o aspektima obrazovanja konzervatora-restauratora na visokoj školi u Avignonu. Zanimljivo je bilo izlaganje Mateje Kavčić, pročelnice Arhitektonskog odjela Restauratorskog centra Zavoda za očuvanje kulturne baštine Slovenije, i Elene Simeonov, profesorice u Srednjoj građevinskoj, geodetskoj i ekonomskoj

školi u Ljubljani, koje su predstavile sustav obrazovanja i usavršavanja na području zaštite povijesnih zgrada u Sloveniji. Obrazovni sustav za restauratore u Sloveniji postoji već na srednjoškolskoj razini, a učenici mogu stjecati dragocjena znanja i vještine u primjeni tradicijskih obrta. Belgijska iskustva na području obrazovanja konzervatora-restauratora predstavila je Dahlia Mees iz konzervatorskog odjela Kraljevskog instituta za umjetničku baštinu. Ivo Maroević održao je predavanje o obrazovanju za zaštitu spomenika na Filozofskom fakultetu u Zagrebu predstavivši poslijediplomski studij *Zaštita kulturne baštine*. Zatim su uslijedila tri kraća izlaganja o hrvatskim sveučilišnim studijima konzervacije-restauracije. Predavači su bili: Andrej Aranicki (Sveučilište u Zagrebu, Akademija likovnih umjetnosti, Odsjek za restauriranje/konzerviranje umjetnina), Sagita Mirjam Sunara (Umjetnička akademija Sveučilišta u Splitu, Odsjek za konzervaciju-restauraciju) i Antun Karaman (Sveučilište u Dubrovniku, Studij za restauraciju drva, papira i tekstila). Prvi studij konzervacije-restauracije u Hrvatskoj pokrenut je 1997. godine u Splitu, a današnji studijski programi hrvatskih visokih učilišta usporedivi su s programima europskih fakulteta. Lucija Močnik Ramovš s Akademije za likovnu umjetnost i dizajn iz Ljubljane govorila je o primjeni bolonjskog programa na Odsjeku za restauriranje ljubljanske Akademije. Drugi radni dan Savjetovanja zaključio je Werner Koch s *Fachhochschule* u Potsdamu, izlaganjem o važnosti praktičnog rada u konzervatorsko-restauratorskom obrazovanju.

Posljednjeg dana Savjetovanja raspravljalo se o razvoju i ulozi konzervatorsko-restauratorske djelatnosti u kulturnom i gospodarskom razvoju. Jadran Antolović, državni tajnik Mi-

nistarstva kulture RH, govorio je o ekonomskoj vrijednosti spomenika i ekonomskoj upotrebi kulturne baštine te osiguravanju sredstava za njezino očuvanje iz spomeničke rente. Xavier Greffe sa Sveučilišta u Parizu (Panthéon-Sorbonne) dotaknuo se pitanja baštine i lokalnog razvoja, a Jelka Pirković iz Ministarstva za kulturu Republike Slovenije održala je predavanje o trendovima u upravljanju kulturnom baštinom i o Konvenciji Vijeća Europe o vrijednosti kulturne baštine za društvo kao izazovu integriranoj konzervaciji. Uslijedila su izlaganja ostalih predavača: Damira Dijakovića iz UNESCO-ova ureda u Veneciji, Aparne Tandon iz ICCROM-a o ulozi zaštite baštine u kulturnom i ekonomskom razvoju, zatim Ivane Burđelez, voditeljice Poslijediplomskog središta Dubrovnik, o restauraciji i konzervaciji ambijentalne arhitekture u svrhu socijalnog stanovanja, te Vedrana Ivankovića s Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu o projektu *Villas - kulturna baština kao polazište za ekonomski razvoj*. Anca Derer iz Rumunjske (*Universitatea de arhitectură și urbanism "Ion Mincu"*) govorila je o zaštiti kulturne baštine u Rumunjskoj. Svoje je predavanje podijelila u tri dijela te je svakog radnog dana Savjetovanja održala po jedno kraće izlaganje na zadanu temu. Nakon završne rasprave skup je zatvorio Ferdinand Meder najavivši izdavanje završnog akta ili povelje u kojoj će biti sažeti zaključci svih radnih dana Savjetovanja i dane preporuke za unapređivanje i razvoj konzervatorsko-restauratorske djelatnosti.

Na kraju valja reći kako nije slučajno da je skup organiziran u vrijeme kada je provedba

Pravilnika o stručnim zvanjima u konzervatorsko-restauratorskoj djelatnosti u punom jeku te se naveliko počinje govoriti o licenciranju konzervatora-restauratora. Činjenica jest da je Hrvatska znatno napredovala u školovanju konzervatora-restauratora, ali država mora i izgraditi zakonsku regulativu kriterija za odabir izvođača, izvođenje radova i provođenje nadzora. Danas, kada postoji sve veća tendencija k pretvorbi javnog vlasništva u privatno, i to ne samo kulturnih dobara, već i ustanova koje skrbe o kulturnim dobrima, taj je posao od iznimne važnosti. Dotada, uz intelektualnu sposobnost i vještinu (*know-how*), jedini korektiv svih onih koji se bave konzervatorsko-restauratorskom strukom moralna je ispravnost.

Savjetovanje je trebalo dati odgovore na nekoliko pitanja: kako odrediti status i djelokrug javnih ustanova, trgovačkih društava i pojedinaca ovlaštenih za rad na kulturnoj baštini, kako standardizirati terminologiju i metodologiju rada, definirati stručne profile i ujednačiti stručna zvanja u ovoj djelatnosti, kako odrediti položaj djelatnosti u kulturnom i gospodarskom sustavu, osigurati izvore financiranja i dr. Skup je dijelom uspio ponuditi odgovore na navedena pitanja, osobito predavanjima koja su se bavila praktičnim iskustvima u provedbi Zakona o zaštiti kulturnih dobara i onima koja su predstavila izvedbene programe sveučilišnih studija. Pozitivna iskustva drugih zemalja, novi trendovi i njihovo uspješno provođenje u praksi moraju nam poslužiti uzorom.